

ПРИКАЗИ И ХРОНИКЕ

уредила др Марина Мандић

REVIEWS AND CHRONICLES

edited by Marina Mandić, PhD

Гордана Благојевић, *Невидљиви хероји Грчке*

„Невидљиви хероји Грчке”. Посебна издања ЕИ САНУ,
књ. 103. Београд: Представништво Републике Српске у Србији,
Представништво Републике Српске у Грчкој, ЕИ САНУ 2024.

Монографија Гордане Благојевић *Невидљиви хероји Грчке* посвећена је особеној врсти херојства на које се пречесто заборавља. Наиме, она говори о несебичној помоћи коју су добри људи Грчке пружали деци из Републике Српске и Републике Србије током ратних дејстава на територији некадашње Југославије, али нас подсећа и на несебично пријатељство житеља Србије према грчкој деци и грчким породицима у време грађанског рата у Грчкој, говорећи у суштини о једној дугој и истрајној традицији – традицији пријатељства и солидарности два народа која су често уједињавале несреће и страдања. Стога се ова монографија може читати као значајан допринос антропологији једног важног људског феномена – пријатељства, коме антропологија не посвећује довољно пажње. Истовремено, она се бави и антропологијом детињства, темом која је од изузетног значаја, посебно за савременост у којој се, са једне стране деца пожурују да одрасту, а са друге се одрасли људи инфантилизују, заборављајући да је кључна улога зреле особе да буде родитељ, старатељ, неговатељ, учитељ, васпитач и педагог, те да су сва наша стремљења у коначници посвећена деци, или би то тако требало да буде, јер без нових генерација и окренутости ка будућности не постоји ни култура, ни традиција, ни савременост, а људски живот губи оно што му даје смисао – веру у добро, наду да ће будућност бити боља и љубав према другоме.

Монографија је подељена на више поглавља, почев од уводног дела у коме се објашњава мотивација и начин настанака ове књиге (*Увод или како и зашто је настала ова књига*), преко поглавља које се бави важним феноменом сећања на детињство јер су та децја сећања језгро из кога се развија потом целокупна наша личност, потврђујући тачност изреке да је дете отац човека (поглавље *Антропологија сећања на детињство*) до поглавља које културу и почетак људске цивилизације не одређује према разним технолошким проналасцима, већ културу види као посвећеност другом бићу, посебно када је оно у невољи (*Култура као старање о другом*).

Наредна поглавља посвећена су болној теми избеглиштва (*Крашак осврћ на грчко и српско избегиштво у 20. веку*), потом генези грчко-српског пријатељства у историјској перспективи, где се наводе примери солидарности и међусобног хуманог односа припадника оба народа (поглавље *Грчко-српско пријатељство, историјски осврћ*).

Потом се прелази на оно што је средишња тема књиге, а то је хуманитарна помоћ за децу из Републике Српске и Србије у периоду ратних дејстава деведесетих година 20. века, од њених почетака (поглавље *Како је све почело?*), да би уследио низ примера ове несебичне помоћи житеља Грчке који су деци-сирочићима, деци-избеглицама, деци која су увек највеће жртве ратова који их остављају без једног или оба родитеља, трауматизују, повређују, остављајући ране на души и телу, вратили осмех и веру у људскост (поглавља *Хиоокрашово острво лечи раине трауме: српска деца на острву Кос, Пуш наге, Кавала, Голубови мира: Удружење грчко-српско пријатељства Ойшћине Перисћери, Леињи камјови ојоравка, Камј „Аиос Андреас“, Кавури (Аиика), Камј у Египсосу на острву Евија, Мићрополија Левадије и Тиве, У заирљају Евангелистрије, Острво Тинос, Острво Лимнос, Острво Мићилина (Лезбос), Поликастро, Ксанџи, Острво Крић, Ойшћина Хајдари, Аиина, Острво Калимнос, Бањалучка ируја на Калимнос, Ойшћина Илиуиоли, Аиина, Ойшћина Аија Параскеви – Свеија Пеиика, Аиина, Ойшћина Холатиос, Аиина, Ойшћина Галаци – Удружења жена, Аиина, Виронас, аиинска ойшћина лорда Бајрона, Ойшћина Нео Ираклио, Аиина, Авлонас, Аиика, Каламаија, Паиџра и ахајска обласћ, Рафина, Острво Евија, НеаАршак, Острво Родос, Наса, Палеокоми, Нириија, Александрополис, Кијар, Парохија Свеије Варваре, ойшћина Арпирполис (Аиина), Кијранин Солунац – оијац раињих сирочића у Босни: о. Парџеније Махерјојис, Манастир-уио-чишће за децу избегице: Свеија Лидија Филиљанка у Асироваиџи, Ојоравак кроз „Дују“ у „Свеијој Тројици“ и „Свеијој Ани“, архимандрит Дионисије Калатирос, Леињи камј на острву Парос, Кришћења, „Грчки караван солидарности“).*

Већ само набрајање имена места у којима су Грци организовали помоћ за српску децу сведочи о дубини пријатељства, као и о посвећености ових људи хуманом односу према другима. На крају монографије следе *Закључак, Лићераиура и извори*.

Гордана Благојевић своју монографију започиње увидом да се наше време може окрактерисати као доба *анџихероја*, који у савременој култури добијају све већу популарност – од књижевности, филмова до разних ријалити програма. Херој или хероина пак – смртници изузет-

них способности и квалитета, особе које се одликује етиком, врлином и самопожртвовањем – маргинализовани су. Стога је одлучила да своју монографију посвети невидљивим херојима – „Грцима и Гркињама који су деведесетих година 20. века отворили своја срца и домове да приме децу из ратом захваћених подручја са територије некадашње Југославије, који су изнели читав подухват, а остали непознати” и добротворним акцијама чија је главна карактеристика „φιλότιμο, филотимо која нема тачан превод на стране језике, али у пренесеном значењу означава великодушно давање нечега без очекивања да ће се добити нешто заузврат”. Хуманитарне акције које су предузели нису биле део званичног, институционализованог повезивања две земље, него зближавање „обичних” људи на делу.

Истраживање, чији је резултат ова монографија, започето је пре две деценије и засновано је на методи интервјуа и слободног разговора, писаног материјала из Представништва Републике Српске у Грчкој, архивског материјала из Црвеног крста Србије, материјала из архива невладине непрофитабилне организације „Грчки караван помоћи”, чланака из периодике, са Интернета, као и фото и видео материјал.

Гордана Благојевић је обавила 63 интервјуа и разговора, од тога 34 на грчком и 29 на српском језику и обрадила 58 послатих животних прича, од којих 21 на грчком и 37 на српском језику. Овим истраживањем је обухваћена 121 животна прича особа које су учествовале у организацији и спровођењу програма, добротвора који су током деведесетих и почетком двехиљадитих угостили, збринули или економски усвојили децу или слали помоћ, као и са онима који су боравили у оквиру неког од ових програма, примали помоћ као деца.

Ова монографија представља и важан допринос антропологији сећања на детињство, која је релативно ново поље, настало у Британији током 1970-их, у супротности са ранијим студијама културе и личности које су спроводили амерички антрополози, попут Маргарет Мид током 1940-их и 50-их година, и у којима је било посвећено мало пажње активној улози деце у процесима социјализације. Гордана Благојевић је, у складу са савременим истраживањима антропологије детињства, у свом истраживању посматрала децу као друштвене актере „саме по себи”, настојећи да документује њихове перспективе и учешће у свету, различите друштвене светове деце, као и начине на које деца уче о свету одраслих, али и утичу на њега.

Деца чија су сведочанства дата у овој књизи доживела су тешке ратне трауме, губитак једног или оба родитеља, избеглиштво и суочила се са свом суровошћу одраслих. Али су, захваљујући невидљивим хероји-

ма Грчке, упознала и она најлепша људска својства и осетила, како је више испитаника рекло „неописиву љубав“, захваљујући гостољубљу и помоћи коју су примали од грчког народа и добила могућност да непосредно упознају грчки језик и грчку културу. Она су, истовремено, сведоци више пута потврђене чињенице – да је љубав, несебична љубав, најважнија у лечењу емотивних траума, а да се култура заиста може и треба дефинисати пре свега као старање о Другом, те да човекољубље јесте „први знак цивилизованог друштва“.

Подсетивши нас, на првим страницама монографије, на филм „Ничије дете“ Вука Ршумовића, снимљен 2014. године по истинитој причи о дечаку кога су осамдесетих година 20. века одгајали вукови, Гордана Благојевић најпре подсећа на зачуђујућу суровост људске врсте:

„Наиме, на тремећи Србије, Босне и Херцеговине и Црне Горе ловци су у чопору вукова угледали дечака који се кретао четвороношке. Затим су вукове који су се бринули о детету побили (!), а дечака одвели у надлежну службу за збрињавање, да би касније био смештен у Централно прихватилиште за децу и омладину у Београду. Дете, за које су социјални радници проценили да има око 10 година, није говорило, већ је испуштало ‘чудне звуке’, ходало четвороношке или усправно, али ‘трапаво’, било неухрањено и здравствено запуштено. Закључили су да је у најранијем детињству вероватно имало додир са људском врстом. Социјализација детета које је одрасло уз вукове и прихватило њихове навике текла је полако, а таман када је почело да се уклапа у људско друштво започео је распад СФРЈ. У пролеће 1992. наређено је да се деца врате у центре из којих су дошла у Београд. Непунолетни младић је са 17 година враћен у Босну и Херцеговину, у рат, где му се губи сваки траг. Несхватљива је одлука да се деца из безбедне зоне шаљу у зону ратних дејстава. Хранитељска вучја породица показала је већи степен старања за припадника друге врсте од људске заједнице“.

Ауторка нас потом, препуштајући као прави антрополог-писац у кључним моментима нарацију својим испитаницима, води ка другачијим могућностима. Наиме, насупрот овом примеру необичне суровости према дечаку-вуку, стоји пример невидљивих хероја Грчке, који су дословно својом љубављу спашавали непознату децу из Републике Српске и Србије, јер је љубав била и кључни мотив и главни чинилац њихове добротворне акције:

„Та љубав је као облутак бачен у воду који ствара концентричне кругове љубави. Деца су, одрастајући, наставила да сведоче о свом животном искуству, благовестећи да су нормални људски односи могући, ‘заразивши’ својим позитивним осећањима велики број људи са који-

ма су долазили у контакт, почевши од својих рођака, пријатеља, суседа, колега на послу итд. И тако до данас.”

Монографија *Невидљиви хероји Грчке* важан је допринос антропологији детињства, али и ономе што бисмо могли назвати „антропологијом наде”. Читање ове књиге истовремено доноси и искуство пораза људскости, јер се из дечјих наратива назире сав ужас и трагика рата, али и озарење и наду, коју доносе сведочанстава о несебичној љубави обичних грађана и грађанки Грчке. Стога се она може читати и као наговор на пацифизам, пријатељство и милосрђе, јер је то оно што толико, и толико темељно, недостаје савременом свету, који, иако се знатан његов део позива на хришћанство, изгледа пречесто заборавља на Христове речи: „Истину вам кажем: што учинисте једном од ове моје најмање браће, мени учинисте”. Гледају нас деца и ми немамо право да уништавамо њихов недужни свет сопственим заблудама и мржњама – то је ваљда најважнији закључак и осећање са којим читалац остаје након читања „Невидљивих хероја Грчке”.

ИВАНА БАШИЋ

Етнографски институт САНУ

xeliot@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4645-5380>

Бојан Жикић, *Ризик и порицање. Антрополошко проучавање ковида-19 у Србији 2020–2022.*

Одељење за етнологију и антропологију, Филозофски факултет, Универзитет у Београду књ. 27; Досије студио: Београд 2023.

Књига Бојана Жикића *Ризик и порицање. Антрополошко проучавање ковида-19 у Србији 2020–2022.* представља темељну и посве интересантну антрополошку студију друштвених околности у којима се Србија налазила током трајања вируса ковид-19. Аргументовано анализирана, и богата исказима истраживачевих испитаника, студија већ на почетку ставља јасан нагласак да је људско здравље превише важно да би се препустило само лекарима, њиме су се бавили како политичари доношењем мера тако и грађани придржа-

вањем или одбијањем истих, те да је пандемију потребно посматрати као социокултурну категорију, тј. као социјално епидемиолошки проблем, а не само епидемиолошки.

У уводном поглављу, *Ковид-19 као предмет истраживања медицинске и коинитивне антропологије*, аутор нас упознаје са друштвеном ситуацијом у Србији у тренутку ширења ковида-19, тј. у тренутку увођења мера (март 2020. године). Према исказима испитаника, већина грађана никада није јасно научила које су мере биле на снази, те их се последично многи нису ни придржавали, сматрајући да на тај начин изражавају сопствену слободу мишљења и делања. Истиче се да су мере доношене како би се управљало ризиком од ковида-19, те да је одзив грађанства зависио од индивидуалне перцепције датог ризика – у датом тренутку. Управљање ризиком, објашњено је као социјално епидемиолошки термин усмерен на обрасце понашања приликом задобијања заразне болести, најчешће употребљаван када су у питању крвљу и полно преносиве болести које стигматизују оболеле. Појавом ковида-19 концепт управљања ризиком постао је примењив практично на цео свет: здравствени стручњаци су препоручивали пожељна понашања, државни управљачи доносили су мере проистекле из таквих савета док су грађани усвајали, игнорисали, одбијали, па чак се и подсмевали мерама, износећи на тај начин своје ставове према датој болести, засноване на сопственим веровањима и вредностима, (не)поверењу према званичним изворима информација и слично. Ковид-19 је, наглашава аутор, у јавном говору био конструисан као друштвени проблем, у смислу нечега о чему се полемише, што се употребљава или злоупотребљава у сврхе одређене агенде (политичке, економске и томе слично), а да је – можда парадоксално – тек секундарно доживљаван као здравствени проблем сам по себи.

Друштвене околности пандемије извршиле су утицај и на начин на који је спроведена методологија овог истраживања. Начини на које долазимо до сазнања у етнологији и антропологији потичу из онога што називамо квалитативним истраживањима, односно из непосредног контакта са испитаницима са којима се воде дубински интервјуи. Таква истраживања, углавном, није било могуће спроводити у периоду 2020–2022. године. Истраживања су реализована путем телефонских разговора, интернет апликација као што су Зум и Скајп, као и на основу снимљених исказа испитаника. Истовремено, аутор је користио изворе попут медијских текстова, форумске и објаве на друштвеним мрежама како грађана тако и државних уп-

рављача. С тим у вези аутор истиче ковид-19 као трансформабилно искуство нашег целокупног начина живота, али и наше научне дисциплине.

Наредно поглавље, *Руковођење ризиком од ковида-19 у Србији*, указује на чињеницу да је опште непознавање праве природе вируса допринело великом броју заражених, те се, самим тим, лутало и у мерама које су предузимане у циљу спречавања даљег ширења болести. У првој целини, *Општи ниво контролисања ризика од ковида-19: државне мере и њихова перцепција у јавности*, говори се о покушају наше државе да управља ризиком од ширења ковида-19, што је на нивоу целе државе значило управљати људским понашањем не само у јавности већ и у приватности. Забрана кретања, полицијски час и затварање објеката послали су поруку да сви они који желе да сачувају себе и друге, треба да следе препоруке власти. Испитаници својим исказима истичу како су државне мере узроковале страх, те да су сви други посматрани као носиоци вируса, као непријатељи, како се зазирало од пријатеља, деце, комшија. Ове мере, дакле, посматране су као негативне и дехуманизујуће, као немогућност управљања сопственим животом, а одређени број испитаника доживео је пандемију ковида-19, односно покушај њеног стављања под контролу као начин на који наша држава и друштво функционишу: „Ми смо увек у кризи”. Културна представа која је формирана о датим мерама, заснована је на ограничењима и забранама. Тиме се не истиче ефикасност датих мера, већ колективна перцепција социјалне ненормалности, као основног својства које је приписивано ситуацији након избијања пандемије и покушаја државних власти да контролишу и управљају ризиком од заразе. „Нова нормалност” било је прилагођавање уобичајених елемената свакодневице новонасталој ситуацији.

У другој целини, *Избејавање ризика и управљање ризиком од ковида-19 у Србији као индивидуална пракса*, говори се о томе како се вршило управљање ризиком на појединачном нивоу. Истраживачко питање „како се чувате од короне”, обелоданило је индивидуалне активности које су испитаници спроводили као и њихово знање о обољењу, односно начинима на које се долази у опасност од заразе. Аутор наводи да је једини критеријум приликом одабира испитаника заправо био да се углавном придржавају мера самозаштите, односно да не негирају постојање вируса или опасности која долази од њега. Почетни период ванредног стања описује се у терминима страха и неизвесности. Временом су се уобличили ста-

вови поводом ситуације до које је епидемија довела како у свету, држави тако и у њиховим животима. Због тога су се испитаници усредсредили на то како да учине свакодневицу подношљивијом. То се највише односило на понашање у јавним просторима и према другим људима.

Поглавље *Након ризика: љрељжани ковид-19 као ошљеловљено искуство немоћи*, говори о проживљеним искуствима, тј. околностима тока болести и опоравка код оних испитаника који су се заразили ковидом-19, њиховом накнадном здравственом стању, односу према сопственом телу, приликом чега се болест доживљава као нешто што разара индивидуалне физичке и менталне способности. Искуства испитаника, у одређеној мери, прожета су разочарењем јер нису били у могућности да избегну обољевање, и неизвесношћу као оруђем рационализације, јер у највећем броју случајева нису могли утврдити како је дошло до заразе, нити су знали како могу да се заштите. Основни утисак о промени стања из здравог у болесно код многих није формулисан у односу на промене које су се догодиле у функционисању организма, већ у односу на прекид животне рутине, друштвене комуникације и нужности одсуствовања из јавности на неодређено време, уз шта је ишла и nelaгода, па чак и страх због могућег смештања у посебну болницу, односно неизвесности које са собом носи појам карантинске изолације. Обољевање од ковида-19 утицало је на перцепцију стварности као непријатељског окружења; оболели су били под надзором медицинских и државних органа и осећали су као да њихово тело не припада њима, а да је болест само изговор за нарушавање њихове приватности. Као основно искуство прележаног ковида-19 може се узети осцилирање између осећања страха, олакшања, несигурности и изолованости, стигматизованости и отуђености у односу на друге људе.

Последње поглавље, *Прошљивљење коншролисанау ризика од ковида-19*, бави се начинима на које су грађани изражавали отпор према покушајима контроле од стране власти, устројивши понашања која како њих тако и друге, потенцијално, излажу ризику од ковида-19. Неки од видова таквог понашања јесу биле корона-журке, коло код споменика Стефану Немањи, као и одбијање вакцинације. Аутор корона-журке (илегална окупљања већег броја људи у условима када су окупљања ограничена противпандемијским мерама) и сличне појаве са циљем дружења, сматра својеврсном парадигмом испољавања неодговорног здравственог понашања

у условима епидемије. Истовремено их посматра као вид реакције на епидемиолошку ситуацију, тј. реакције на нову нормалност која истиче неслагање са правним ограничењима донетим због тога, те представља израз колективног незадовољства, неповерења у званичне државне институције, па чак и као испољавање ината. Аутор перспективу из које разматра овај феномен назива *мизантрополошком*, исказујући тиме штетност наведеног понашања које исказује одсуство емпатије и свесно доводи у опасност практично читаву заједницу. Истраживање односа према вакцинацији обелоданило је различита гледишта грађана који испољавају противљење, те се изнедрују идеје да болест уопште не постоји, противљење вакцинацији у целини, као и вакцинацији против ковида-19, идеје засноване на правним, моралним или религијским нормама, као и сматрање да их њихов начин живота чува од болести; истакли су се и они који су несигурни, неодлучни и/или неповерљиви према информацијама које се саопштавају кроз медије или које долазе од стране политичара, па чак и здравствених стручњака, исказујући тиме незадовољство према здравственом систему.

Завршна разматрања сумирају постојање два облика културне мисли, тј. два начина размишљања као и происходећих понашања: размишљање које прихвата болест као стварну опасност почива на поверењу у друштвене установе, те утиче на позитиван однос према управљању ризиком, и размишљање које пориче постојање болести и опасности, одликује се неповерењем, те производи негативан однос према управљању ризиком. Закључује се да пандемија ковида-19 није само изменила у одређеном периоду начин свакодневног живота свих нас, као и функционисање друштвеног живота у целини, већ је својим проблематизовањем показала и постојање различитих равни социокултурног постојања у једном друштву, односно истакла да не постоји једно средиште и извориште јединствене културне мисли за већину сегмената друштвеног живота.

Написана изузетним научним језиком, студија Бојана Жикића *Ризик и њорицање. Антрополошко проучавање ковида-19 у Србији 2020–2022.* истовремено обилује јасним антрополошким објашњењима и теоријским становиштима, као и интересантним, искреним, а повремено и емотивним исказима испитаника који нас подсећају на околности у којима смо се сви као појединци налазили током трајања пандемије. Детаљно анализирана и богата антрополошким увидима, представља важан допринос у области проучавања медицинске

антропологије, социјалне епидемиологије, као и културе сећања на период од изузетног друштвеног значаја.

МАРИНА МАНДИЋ

Етнографски институт САНУ

marina.mandic@ei.sanu.ac.rs

<https://orcid.org/0000-0002-8689-2788>

Приказ пројекта „Истраживање историје и културе Срба у Румунији”

На иницијативу унив. проф. др Михаја (Миље) Радана, у Темишвару је 2013. године основан *Центар за научна истраживања културе Срба у Румунији* (у даљем тексту ЦНИКСР) који делује под окриљем *Савеза Срба у Румунији*. ЦНИКСР је основан са циљем да се плански и континуирано спроведу теренска и архивска научна истраживања духовне и материјалне културе Срба из румунског дела Баната, али и из других српских енклава са територије Румуније. Године 2015, у оквиру ЦНИКСР покренут је истраживачки пројекат „Истраживање културе и историје Срба у Румунији” са намером да се сачини целовита културолошка слика Срба у овој мултиетничкој средини. Одлучено је да се у ту сврху мобилише шири круг истраживача из Србије – првенствено лингвиста и етнолога – који ће на терену прикупљати различите врсте лексичке и етнолошке грађе, која ће касније бити публикована у виду научних радова у различитим научним часописима и зборницима, те саопштења на међународним и националним научним скуповима. Стога је ЦНИКСР започео сарадњу са неколико научних и образовних институција из Србије: Филозофским факултетом Универзитета у Нишу, Институтом за српски језик САНУ, Етнографским институтом САНУ, Балканолошким институтом САНУ и Музиколошким институтом САНУ. У пројекат су укључени и сарадници Филолошког, историјског и теолошког факултета Западног универзитета у Темишвару. Свака од наведених установа има традицију бављења за наведени пројекат интересантним темама, али и искуство теренског рада које је за овај тип пројекта било од пресудног значаја. Теренска истраживања у оквиру наведеног пројекта започета су 2016. године у селима Централног Ба-

ната у којима има српског живља, а током девет година трајања пројекта, терен је рекогносциран у преко 20 насељених места која у географском смислу припадају Поморишју, Банатској Црној Гори, Дунавској клисури, Пољадији и Централном Банату. Неке од до сада обрађених тема јесу: календарски обичаји, обичаји животног циклуса (рођење, свадба, смрт), воденичарска / географска / етно-астрономска терминологија, терминологија одевања и обувања, кулинарска лексика и др. Динамика пројекта је таква да се теренски део истраживања реализује у току пролећних и летњих месеци према унапред утврђеним тематским и територијалним целинама. Рекогносцирање терена обављају сарадници наведених научних и образовних институција из Србије и то у пројектним тимовима, најчешће до пет истраживача истовремено. До сада је учешће у теренским истраживањима узело преко 20 лингвиста, етнолога, фолклориста, антрополога, балканолога и других истраживача у звањима доктора наука, али и студената Филозофског факултета Универзитета у Нишу који су се на терену придружили својим професорима. Јесен је, према пројектном календару, резервисана за међународни научни скуп „Материјална и духовна култура Срба у мултиетничким срединама и/или периферним областима” који се наизменично организује у Темишвару и Нишу. На њему се излажу, првенствено, радови настали на основу прикупљене теренске и архивске грађе у оквиру наведеног пројекта. Радови са овог међународног скупа се штампају у научном часопису *Исходишта / Originations* чији су издавачи Филозофски факултет Универзитета у Нишу, Савез Срба у Румунији и Филолошки, историјски и теолошки факултет Западног универзитета у Темишвару. Часопис је сврстан на ЕРИХ листу. Целокупна теренска грађа прикупљена у истраживаним српским заједницама у румунском делу Баната почев од 2016. године до данас, депонује се (те на тај начин (п)остаје доступна за даљу обраду и публикување) у *Дијигиталном архиву* чија је израда започета 2023. године. Иницијативу за израду наведене интернет базе покренула је др Милица Радмила Ускату, доценткиња на Катедри за србистику Западног универзитета у Темишвару и сарадница на пројекту „Истраживање културе и историје Срба у Румунији”. Уношење целокупне теренске (аудио, видео, фото) грађе је у току. Свим наведеним пројектним активностима руководи унив. проф. др Михај (Миља) Радан.

Као што је наведено, у једно од већих, систематских истраживања културе Срба на територији Румуније, које обухвата више

научних домена, укључен је и Етнографски институт САНУ – научно-истраживачка установа која се бави етнологско-антрополошким проучавањима друштва и културе. Члановима његовог пројектног тима додељен је задатак да у оквиру наведеног вишегодишњег пројекта бележи, обрађује и објављује етнологску грађу о начинима празновања *Божића*, *крсне славе* и *свадбе* међу припадницима српске националне мањине у Румунији. Наведени традиционални елементи су одабрани због своје идентитетске функције коју имају не само код Срба у матици, већ и код Срба у расејању, па самим тим и код Срба у Румунији, а уз помоћ којих се и данас (само)дефинише све малобројнија српска мањина у посматраној мултикултуралној средини. Етнологска теренска истраживања Божића, крсне славе и свадбе у оквиру наведеног пројекта започета су 2016. године у селима Дињаш (рум. *Diniaş*) и Ченеј (рум. *Cenei*). Оба села налазе се у Централном Банату и за српску мањинску заједницу најближа су матици. Следеће, 2017. године, теренска истраживања спроведена су у селима Дунавске Клисуре: Белобрешки (рум. *Belobreşca*), Дивичу (рум. *Divici*) и Старој Молдави (рум. *Moldova Veche*). Сва три села припадају области коју месни Срби називају Банатска клисура – она представља крајњи југозападни део Румуније и обухвата јужно подножје планине Локва, крак Алмаша и Сретиње према Дунаву. Године 2018, теренска истраживања спроведена су у селима Краљевац (рум. *Craiova*), Чанад (рум. *Cenad*) и Фенлак (рум. *Felnac*). У географском смислу села Чанад и Фенлак припадају Поморишју, док је село Краљевац део Банатске Црне Горе. Следеће, 2019. године, терен је рекогносциран у селима Соколовац (рум. *Socol*), Луговет (рум. *Câmpia*) и Златица (рум. *Zlatiţa*). Наведена насеља припадају Пољадији, а налазе се на левој обали реке Нере, у подножју планине Локве. Теренска истраживања била су прекинута у време и непосредно након завршетка пандемије Ковид-19 (2020–2023). Тај период су сарадници Етнографског института САНУ искористили за сређивање теренске грађе, публикавање резултата, као и за унос података у интернет базу *Дијигитални архив*. Године 2024, теренска истраживања божићних, славских и свадбених обичаја код Срба у Румунији настављена су и то у селима централног дела Западног Баната: Немет (рум. *Beregsău Mic*), Сока (рум. *Soca*), Иванда (рум. *Ivanda*), Мали Бечкерек (рум. *Becicherecu Mic*), Улбеч (рум. *Peciu Nou*), Фењ (рум. *Foeni*), Дента (рум. *Denta*) и Дињаш (рум. *Diniaş*). Како би етнологска грађа у даљем поступку анализе и публикавања била у што већој мери упоредива, истраживачи су при вођењу раз-

Сарадници Етнографског института САНУ су резултате својих досадашњих истраживања божићних, славских и свадбених обичаја код Срба у румунском делу Баната представили у бројним научним радовима који су објављени у часописима, зборницима и тематским зборницима, чији су издавачи, пре свега, у Србији и Румунији, али и другим словенским земаљама. По броју објављених радова истиче се часопис *Исходожишта / Originations* у којем су истраживачи Етнографског института САНУ до сада објавили преко двадесет научних радова / прилога. Ипак, један од најзначајних резултата пројектног тима Етнографског института САНУ који је учествовао у реализацији пројекта „Истраживање културе и историје Срба у Румунији” јесте двотомна монографија „Срби у Румунији”, издата 2022. године у издању Савеза Срба у Румунији и Етнографског института САНУ. Први том, који носи поднаслов „Етнолошка истраживања и синтезе: наслеђе, култура, порекло” потписују др Ивица Тодоровић и др Нина Аксић. У њему се, поред шире теме српско-румунских односа, (пре)испитују различите тематске целине, као што су: српски корени, становништво Баната и њихова свеprisутност, специфичне етничке групе, аутохтоност српског становништва, генетика, језички и мултидисциплинарни показатељи (древно присуство и односи), архаичне културне карактеристике, асимилација, планирани и масивни погром и сл., те

се даје преглед до сада реализованих (институционалних и појединачних) истраживања културе Срба у Румунији. Саставни део првог тома јесте и библиографија са приказима референци на тему Божића, славе и свадбе, којом је на једном месту обједињена научна литература на тему културе Срба из Румуније. Други том, чији су аутори др Милина Ивановић Баришић, др Ђорђина Труба-рац Матић и др Бојана Богдановић, носи поднаслов „Етнолошка истраживања Божића, крсне славе и свадбе”. У њему сараднице Етнографског института САНУ износе резултате теренских истраживања божићних, славских и свадбених обичаја у српским заједницама у Поморишју, Банатској Црној Гори, Дунавској клисури, Пољадии и Централном Банату. Публикацији је од стране Матичног одбора Министарства за науку, технолошки развој и иновације, додељена научна категорија М41 – истакнута монографија националног значаја.

У контексту савремене етнологије и антропологије, пројекат „Истраживање културе и историје Срба у Румунији” је значајан из више разлога. На првом месту, овај пројекат је у истраживачки фокус вратио класичне, традиционалне етнолошке теме, које су у савременим истраживањима неоправдано потиснуте у други план. Друго, колективни теренски рад, као начин истраживања историје и културе Срба у овој мултиетничкој средини, показује у пуном сјају значај и потентност ове методологије која је, с разлогом, практикована од самих почетака формирања етнолошке струке, када су на терен и у народ слате екипе етнолога са циљем да истраже народна веровања и обичаје. Треће, на овај начин конципиран пројекат – који обухвата велики број сарадника, репрезентативан узорак, широк дијапазон тема и довољно велик територијални опсег – представља огледни пример систематских и свеобухватних истраживања која могу резултирати општим научним закључцима. Четврто, не и најмање важно, јесте веза која се путем овог пројекта одржава са заједницом Срба у Румунији – она је од стране релевантних научних субјеката препозната као интересна, што има посебан идентитетски значај за њене чланове.

Планирано је да се сарадња Етнографског института САНУ и ЦНИКСР настави и у наредним годинама, посебно у оквиру пројекта „Истраживање културе и историје Срба у Румунији”. Планирано је да се у истраживачки тим Етнографског института САНУ укључе млађи сарадници, да се прошири територијални опсег истраживања, те да се започну истраживања нових тематских целина, са

посебним освртом на обичаје животног циклуса који до сада нису проучавани.

БОЈАНА БОГДАНОВИЋ

Етнографски институт САНУ

bojana.bogdanovic@ei.sanu.ac.rs

<https://orcid.org/0000-0001-5612-9389>

НИНА АКСИЋ

Етнографски институт САНУ

nina.aksic@ei.sanu.ac.rs

<https://orcid.org/0000-0003-1911-0907>

„Истраживања показују”: улога социокултурних истраживања у Србији данас

Дана 28. фебруара 2025. године, у просторијама Чешког дома у Београду, одржана је трибина „Истраживања показују”: улога социокултурних истраживања у Србији данас. Трибина је реализована у организацији Центра за социокултурна истраживања „Активни”, а на трибини су говорили чланови и чланице поменутог истраживачког центра.

Препознавајући маргинализованост етнологије/антропологије, као и недовољан рад на њеној примењивости и друштвеном ангажовању, група младих етнолога/антрополога и научних радника дошла је на идеју да стручним самоупдруживањем оснује истраживачки центар. „Активни” је основан 2024. године са циљем промоције, популаризације и друштвеног ангажовања етнологије/антропологије. Кључне области истраживања и делања обухватају домен студија миграција, социјалних и идентитетских политика, еколошких студија, хуманитарног права и људских права, студија болести зависности, културног наслеђа, родних студија, осетљивих и супкултурних група, популарне културе и религије. Формати делања овог удружења подразумевају предавања, трибине, пројекте, конференције, семинаре, радионице и сл.

Трибину је излагањем на тему *Важности социокултурних истраживања* отворила др Јелена Ђуковић. Она је, најпре, образложила који се све типови истраживања подводе под термин *социокултурна истраживања*, а потом истакла маргинализован положај друштве-

но-хуманистичких истраживања у ширим научно-академским оквирима. Илустративним примерима, Ђуковићева је упутила на перцепцију друштвено-хуманистичких наука, дајући пример кризних ситуација, али и на учестале проблеме с којима се ове науке сусрећу.

Наредни део сесије представљало је излагање *Значај социокултурних истраживања у обликовању јавних политика* током ког је Анђелка Живојиновић изложила примере добре праксе сарадње креатора јавних политика и истраживачких актера, али је упутила и на бројне проблеме у овом домену и понудила више могућих начина ангажмана друштвено-хуманистичких наука у процесима креирања и валоризације јавних политика. Живојиновићева је, напослетку, истакла и потенцијалну улогу „Актант”-а у овој врсти друштвеног ангажмана најпре кроз пројекте и истраживања, а потом и препоруке које су креиране спрам потреба грађана као оних на које се помену-те политике односе.

Дефинишући термин маргине као свепрожимајући елемент антропологије, Огњен Паројчић говорио је на тему *Искусства истраживања маргинализованих и осетљивих група*, илуструјући личним примером како се антрополози и антрополошкиње перципирају у оквирима оних поља којима се баве, а унутар којих нису препознати. Поред тога, Паројчић је упутио и на проблем и питање научног ауторитета, наглашавајући значај антрополошког знања у превазилажењу овог проблема. Напослетку, Паројчић је истакао да улога „Актант”-а у овим оквирима може бити интеракција с маргинализованим и осетљивим групама, пружање подршке и ослушкивање потреба заједница.

Сесију излагања затворио је Лазар Бараћ говорећи на тему *Етика истраживања и лична истраживачка позиција*. Бараћ је, најпре, изложио доминантна етичка начела којима се етнологи/антрополози воде и упутио на осетљивост питања етике, а потом и истакао кључне премисе етнологије/антропологије попут разумевања саговорника, квалитативни приступ који доприноси хуманијем карактеру истраживања и настојање да се истраживанима *да њас*. Напослетку, говорећи о личној истраживачкој позицији, Бараћ је упутио на актере истраживања и истакао околности раније маргинализације антропологије и садашњег инсистирања на практичности и прагматичности.

Након сесије уследила је дискусија у коју су били укључени колегинице и колеге из поља етнологије/антропологије и сродних дисциплина, али и стручњаци из других професионалних поља. Током дискусије пажња је посвећена следећим темама: а) потенцијални

проблеми у интеракцији са истраживаним заједницама, б) увођење етнологије/антропологије у основношколски и средњошколски систем, в) интердисциплинарност природних и друштвено-хуманистичких наука, г) практични примери друштвеног ангажмана науке и сл.

Трибина *„Истраживања показују“: улога социокултурних истраживања у Србији данас* први је у низу догађаја у организацији *Центра за социокултурна истраживања „Активни“*. Овом приликом трибина је организована с циљем да се покрене дискусија и испитају идеје и предлози колегиница, колега и шире јавности на тему друштвеног ангажмана науке.

ЛАЗАР БАРАЋ

Етнографски институт САНУ

lazar.barac@ei.sanu.ac.rs

<https://orcid.org/0009-0003-0360-5275>